

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ОСНОВИ
КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ
СПРАВИ**

Опорний конспект лекцій з курсу

Упорядник Р. А. Крамченко

МАУП

Київ 2006

ББК 65.261я73

0-75

Рецензенти: *П. О. Куцик*, канд. екон. наук, доц.
(Інститут економіки і фінансів
Львівської комерційної академії);
О. В. Килин, канд. екон. наук, доц.
(Львівський інститут економіки та туризму)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 10 від 30.11.05)

Основи казначейської справи: Опор. конспект лекцій з
О-75 курсу /Упоряд. Р. А. Крамченко. — К. : МАУП, 2006. — 70 с. —
Бібліогр.: с. 65.

ISBN 966-608-621-2

Опорний конспект лекцій з курсу “Основи казначейської справи” укладено згідно з документацією Головного управління Державного казначейства України, Рахункової палати та інших фінансових інститутів. Змістове наповнення ґрунтується на матеріалах підручника “Казначейська система” (С. І. Юрій, В. І. Стоян, М. Й. Мац. — Тернопіль, 2002), а також навчальних посібників: “Основи казначейської справи” (Л. Осипчук. — К., 2003), “Казначейська справа” (Є. О. Галушка, О. В. Охрімівський, Й. С. Хижняк. — Чернівці, 2004) та ін.

ББК 65.261я73

ISBN 966-608-621-2

© Р. А. Крамченко, 2006

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

Тема 1

Історія виникнення та розвитку державного казначейства України

План:

1. Сутність поняття “казна” та умови започаткування казначейської справи.
2. Розвиток казначейства у царській Росії.
3. Реформа казначейської системи в СРСР.
4. Державне казначейство України: етапи створення та розвитку.

Основні терміни і поняття: княжа казна, військова скарбниця, казначейство, казначейська система виконання бюджетів.

1. Сутність поняття “казна” та умови започаткування казначейської справи

Термін “казначейство” походить від поняття “казна” (*the Treasury*), що в перекладі з англійської означає скарб, цінність.

У перших систематизованих працях, присвячених питанням казни, цей термін застосовувався як в широкому, так і в більш вузькому розумінні. У книзі “Арташастр”, написаній в Індії ще дві тисячі років тому, під терміном “казна” розуміли багатство держави, тобто її доходи, золото, коштовне каміння й метали, а також усі види сільськогосподарської продукції). У більш вузькому значенні — це місце, куди надходили гроші й звідки здійснювалися платежі.

Видатні мислителі Давньої Греції та Стародавнього Риму, які фактично започаткували фінансову науку, вбачали необхідність участі громадян у формуванні доходів держави, що отримувала основні прибутки від монополії, регалії, реалізації конфіскованого майна, мита і добровільних пожертвувань, літургії, податків і позик. У рабовласницькому суспільстві фінансові потреби задовольнялися переважно встановленням різноманітних натуральних повинностей і зборів.

Джерелами прибутків держав періоду феодалізму стали домени — прибутки монарха від розпорядження власним майном (ліс, земля тощо), регалії — володіння скарбницею, майном чи окремими видами діяльності з метою отримання прибутків, воєнні трофеї, данина поневолених народів, натуральні й грошові збори всередині країни, повинності, мито, позики. Основними видатками феодальних держав були видатки на утримання монарха та його оточення, державного апарату, будівництво громадських споруд — шляхів, портів, храмів, зрошувальних систем, а також воєнні видатки та ін.

Уже в X ст. данина з населення (від плуга, рала, диму) становила основу державних доходів Київської Русі.

За епохи абсолютизму фінансове управління зосереджується в руках монарха, який на власний розсуд встановлював податки і здійснював витрати. Доходами і видатками Державної скарбниці відали міністри фінансів. Централізований розподіл податків забезпечувався за провінціями, по всій території держави організовувались податкові органи з розгалуженою структурою. Із занепадом феодалізму та поступовим утвердженням капіталістичного способу виробництва усе більшого значення набувають суто грошові доходи й видатки держави. На межі XVI–XVII ст. державна казна повністю виходить з-під влади монарха і стає самостійною.

Починаючи з XVIII ст. державні фінанси стають могутнім важелем первісного накопичення капіталу, їх застосовують у виробничих інтересах для створення й розвитку перших капіталістичних підприємств.

2. Розвиток казначейства у царській Росії

Предтечею виникнення казначейства у Московській Русі була дієвість указів. Усі питання в межах указу вирішував головний суддя. Залежність рішення від однієї особи сприяло хабарництву, свавіллю, бюрократії, через що назріла об'єктивна потреба в реформуванні системи указів, яку започаткував Петро I. Сутність ідеї реформування полягала в заміні системи особистих доручень системою державних установ (колегій), функціонування яких полягало в колегіальному прийнятті управлінських рішень.

У 1717–1718 рр. у Росії було створено дванадцять колегій з управління державними справами, три з яких безпосередньо відали фінансами: камер-колегія — державними доходами, штатс-контора — державними видатками і ревізійн-контора — контролювала державні доходи й видатки, а також запроваджено посаду казначея, який приймав надходження, зберігав їх у земській казні і видавав відповідно до асигнувань.

Проведення реформи у казначейській системі пов'язано із ім'ям Катерини II. Створені нею експедиції контролювали прибутки держави, державні видатки, займалися ревізією рахунків і стягненням недоїмок і нарахувань. Керував казною генерал-прокурор, який щорічно подавав імператриці на затвердження таблиці про державні доходи, видатки й залишки, детальний звіт про їх виконання за підсумками року. Державний казначей, який працював окремо від генерал-губернатора, мав чітко визначені посадові обов'язки і займався аналізом виконання бюджету.

Управління фінансами зосереджувалось у:

- Міністерств фінансів, функції якого полягали у виявленні джерел прибутків та поповненні доходами казни;
- Державному казначействі, що регулювало державні витрати;
- Державного контролера, який займався ревізією всіх рахунків.

Відмітною рисою управління фінансами того часу була спеціалізація державних доходів, тобто ті чи інші види доходів передбачалися для фінансування строго визначених витрат. Об'єднати доходи за окремими статтями в одну спільну казну (реалізація принципу єдності каси) вдалося лише в середині XIX ст.

У другій половині XIX ст. запроваджуються Правила та Інструкції, що регламентують діяльність та функції органів Державного казначейства. Департамент державного казначейства встановлює бюджети повітів, збирає штрафи й недоїмки, видає пенсії і встановлює пільги, провадить облік державних доходів і видатків, розпоряджається обігом коштів, видає паспорти, розслідують діяльність чиновників і справи щодо недоїмок і штрафів. Це був один із головних і вагомих департаментів у складі Міністерства фінансів, що залишався таким до 1917 р.

3. Реформа казначейської системи в СРСР

Після жовтневого перевороту 1917 р. Департамент державного казначейства увійшов до складу Народного банку РРФСР. Усі підприємства були зобов'язані здавати прибутки до кас Народного банку або Державного казначейства.

Формування державного бюджету здійснювалося за двома напрямками, а саме: з використанням існуючої (до 1917 р.) казначейської системи та націоналізованих банків. Касові операції з виконання державного бюджету покладалися на Народний банк РРФСР. У СРСР встановилася банківська система виконання державного бюджету, яку було створено на основі єдності каси. Усі платежі, що надходили до державного бюджету, зосереджувалися в Держбанку СРСР, і всі витрати з державного бюджету здійснювалися через Держбанк, тобто розрахунково-касові операції з виконання бюджетів здійснювалися з єдиного центру.

У процесі касових операцій з виконання бюджету установи Державного банку приймали кошти на рахунки відповідних бюджетів; розподіляли у встановлених розмірах суми державних податків і доходів між бюджетами; видавали кошти союзного, республіканських і місцевих бюджетів; приймали та видавали позабюджетні кошти установ, що фінансувалися з державного бюджету СРСР; обліковували кредити і переказували їх з однієї установи Держбанку в інші; здійснювали облік доходів і витрат бюджетів, складали звіти про касове виконання цих бюджетів для відповідних фінансових органів; здійснювали облік коштів республіканських бюджетів автономних республік і місцевих бюджетів.

На головних розпорядників бюджетних коштів відкривали особисті рахунки. Вони велися по кожному розділу, главі, статті бюджетної класифікації Мінфіну СРСР і символах звітності Держбанку. Кошти на поточні рахунки цих розпорядників періодично перераховувалися міністерствами фінансів автономних республік і місцевими фінансовими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів перераховували кошти на рахунки нижчестоящих розпорядників бюджетних коштів.

Отже, підсумовуючи виконання державного бюджету в СРСР, слід виокремити такі основні моменти:

1. Учасниками процесу виконання бюджету за доходами були міністерства фінансів, податкові органи, банки (на чолі з Центральним банком), платники податків.

2. Кошти платників податків надходили на рахунки податкових органів, відкритих у Центральному банку.

3. Державна податкова служба збирала інформацію про рівень надходження податків і зборів та інформувала про стан надходжень Міністерство фінансів.

4. Виконання державного бюджету за видатками здійснювалося за рахунками галузевих міністерств і відомств.

4. Державне казначейство України: етапи створення та розвитку

Історія зародження, становлення і розвитку казначейства надзвичайно багата і цікава. Традиції Державного казначейства України започатковано ще за часів Київської Русі. Прообразом казначейства можна вважати казну за часів правління Ярослава Мудрого.

Одним із перших у світі конституційне визначення державної казни (військової скарбниці) зробив Пилип Орлик у так званій Бендерівській конституції. Згідно з конституцією державний скарб відокремлювався від особистих коштів гетьмана і передавався в розпорядження генерального підскарбника. На історію казначейства значно вплинула Запорозька Січ. Після її ліквідації у 1775 р. було організовано військовий скарб, до якого надходили кошти від військової здобичі, промислової експлуатації рибальських і мисливських угідь, земель і хуторів.

Важливим етапом у становленні казначейської системи були пореволюційні роки (за часів правління гетьмана Павла Скоропадського), коли Україна саме через казначейство намагалася забезпечити виконання свого першого державного бюджету.

Створення Радянського Союзу та формування централізованої планової економіки сприяло переходу виконання державного бюджету країни через Державний банк СРСР. Банківська система виконання бюджету остаточно сформувалася у 1926 р. і проіснувала майже 70 років.

Проголошення у 1991 р. незалежності України створило об'єктивні передумови для появи окремого органу виконавчої влади, який мав забезпечити прозорість процедур виконання державного бюджету, ефективне управління бюджетними коштами, контроль за їх використанням — Державного казначейства.

У своєму становленні та розвитку казначейство пройшло чотири основних етапи.

Перший — 1992–1995 рр. — початковий період. На базі підрозділів Головного бюджетного управління Міністерства фінансів України було створено Управління виконання державного бюджету, яке з 1993 р. безпосередньо виконувало Державний бюджет за видатками. Контроль та облік видатків бюджету здійснювало Міністерство фінансів, перебравши на себе цю функцію від банківської системи. Впродовж зазначеного періоду розроблено концептуальні засади системи Державного казначейства, які знайшли своє відображення в Указі Президента України “Про Державне казначейство”.

Другий — 1995–1997 рр. — період утворення казначейства і становлення його організаційної структури, передачі йому функцій інших структурних підрозділів Міністерства фінансів та розробки перших внутрішніх інструкцій казначейського виконання державного бюджету. На базі Управління виконання Державного бюджету України Міністерства фінансів та відповідних підрозділів місцевих фінансових органів у листопаді 1995 р. створено систему Державного казначейства, до якої увійшли Головне управління Державного казначейства України, Управління Державного казначейства в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районні (міські) відділення.

Запроваджено Єдиний казначейський рахунок у Національному банку України і уповноважених комерційних банках для зарахування доходів Державного бюджету та проведення видатків.

У 1997 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято низку постанов, спрямованих на перехід установ, підприємств, організацій від відомчого на казначейський принцип виконання кошторисів видатків.

Третій — 1997–2000 рр. — період розбудови і вдосконалення роботи казначейства. Він характеризується завершенням переведення на казначейську систему виконання державного бюд-

жету. На відміну від банківської, казначейська система, з одного боку, акумулює всі бюджетні кошти на єдиний рахунок казначейства у Центробанку, з іншого боку, з цього самого рахунку здійснює всі державні видатки, що істотно прискорює фінансування розпорядників коштів. У 1998 р. запроваджено нову бюджетну класифікацію та План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевого бюджетів.

Четвертий — 2000–2003 рр. — **період оптимізації управління бюджетними коштами.** Практично лише у 2000 р. вдалося повністю перейти на казначейську систему виконання державного бюджету. На казначейське обслуговування переводяться і місцеві бюджети.

З 2001 р. розпочинається робота зі створення внутрішньої платіжної системи Казначейства — Трансакційної автоматизованої системи казначейства (ТАСК) — системи реєстрації, обліку, організації платіжного документообігу, генерації звітності щодо фінансових операцій учасників бюджетного процесу.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Визначте поняття “казна”.
2. Які риси притаманні казначейській справі та фінансовому управлінню на ранніх етапах їх розвитку?
3. Схарактеризуйте розвиток казначейської справи в царській Росії.
4. У чому полягала сутність реформи казначейства у СРСР?
5. Схарактеризуйте передумови створення та основні етапи розвитку казначейства в Україні.

МАУП

Тема 2

Передумови формування механізму виконання державного бюджету

План:

1. Виконання державного бюджету як стадія бюджетного процесу.
2. Сутність касового виконання державного бюджету.
3. Бюджетна система та бюджетна політика України.

Основні терміни і поняття: бюджетний процес, стадії бюджетного процесу, принципи бюджетного процесу, учасники бюджетного процесу, бюджетні повноваження Державного казначейства, касове виконання бюджету, бюджетна система, бюджетна політика.

1. Виконання державного бюджету як стадія бюджетного процесу

Бюджетний процес — це регламентована правовими нормами діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України.

Бюджет складається на рік. В Україні **бюджетний період** збігається з календарним роком.

У Бюджетному кодексі визначено чотири стадії бюджетного процесу:

1. Складання проектів бюджетів.
2. Розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети.
3. Виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети.
4. Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль, який має забезпечувати:

1. Постійну оцінку достатності та відповідності діяльності бюджетної установи вимогам внутрішнього фінансового контролю.

2. Оцінку діяльності на відповідність результатів встановленим завданням і планам.

3. Інформування керівника бюджетної установи про результати кожної перевірки, проведеної підрозділом внутрішнього фінансового контролю.

Виконання державного бюджету — остання стадія бюджетного процесу. Виконання бюджетів покладено на виконавчі органи відповідного рівня, де задіяні майже всі державні та муніципальні органи представницької та виконавчої влади, включаючи міністерства, відомства, галузеві органи управління, підприємства, установи та інші організації. Проте безпосереднє виконання бюджетів є функцією передусім органів Державної податкової служби, відповідних фінансових органів та кредитних установ.

У процесі виконання бюджету всі його учасники виконують певні функції, а саме:

1) законодавчі (представницькі) органи державної влади, представницькі органи місцевого самоврядування:

- розглядають і затверджують бюджети і звіти про їх виконання;
- здійснюють контроль за формуванням і виконанням бюджетів;
- формують і визначають правовий статус органів, що здійснюють контроль за виконанням бюджету відповідного рівня бюджетної системи.

2) Виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування:

- здійснюють складання бюджету;
- виносять проект бюджету з необхідними документами і матеріалами на затвердження законодавчого (представницького) органу влади (органу місцевого самоврядування);
- організовують виконання бюджету, подають звіт про його виконання на затвердження законодавчих органів.

2. Сутність касового виконання державного бюджету

Практична реалізація стадії виконання бюджету тісно пов'язана з принципом касового виконання бюджету, здійснення якого покладено на кредитні установи, що входять до банківської системи, та на органи Державного казначейства. **Касове виконання бюджету** — це організація та здійснення відповідних розрахунково-касових операцій, в основі яких лежить принцип єдності каси, тобто всі доходи кожного бюджету концентруються в одній касовій установі, що виконує цей бюджет. З неї у визначеному порядку видаються кошти всім організаціям, що фінансуються з цього бюджету.

Сутність касового виконання бюджету полягає у наступному:

- прийняття розрахункових документів на сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів на користь бюджету;
- зарахування доходів на рахунки відповідних бюджетів;
- зберігання коштів бюджету;
- видача коштів бюджету на певні заходи, державні програми;
- ведення відповідного обліку та звітності.

В Україні до 1995 р. були офіційними банківська система касового виконання бюджету і дві схеми фінансування видатків: виконання місцевих бюджетів здійснювалося в розмірах доходів, які реально надійшли до цих бюджетів; виконання державного бюджету базувалося на принципі авансування видатків на кредитній основі.

Національний банк України з II півріччя 1993 р. запровадив єдину схему касового виконання бюджетів як державного, так і місцевих. Відтоді фінансування видатків здійснюється у розмірах доходів, які реально надійшли до Державного бюджету, а також за рахунок кредитів, наданих Національним банком Міністерству фінансів.

Однак банківська система почала поступово втрачати свої повноваження у сфері виконання бюджетів, про що свідчить перехід до казначейської системи касового виконання бюджетів усіх рівнів. Казначейська система касового виконання бюджету забезпечується повноваженнями, наданими органам Державного казначейства для організації та проведення роботи, пов'язаної з прийняттям і зарахуванням на відповідні рахунки бюджетних

коштів, їх зберігання та видачі на заходи, що передбачені бюджетом на відповідний рік, здійснення обліку бюджетних коштів і складання звітності про касове виконання бюджетів.

3. Бюджетна система та бюджетна політика України

Бюджетна система — це заснована на економічних відносинах, врегульованих правовими нормами, сукупність видів бюджетів, які існують на території держав.

Згідно зі ст. 2 Закону України “Про бюджетну систему України”, її бюджетна система складається з Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів.

Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Які стадії бюджетного процесу визначено у Бюджетному кодексі?
2. У чому полягає сутність виконання бюджету?
3. Які функції покладено на законодавчі та виконавчі органи влади в процесі виконання державного бюджету?
4. У чому полягає сутність касового виконання державного бюджету?
5. Що таке бюджетна система?

МАУП

Тема 3

Правові засади забезпечення функціонування Державного казначейства в Україні

План:

1. Законодавче забезпечення діяльності Державного казначейства.
2. Повноваження та завдання Державного казначейства.
3. Функції та організаційна структура Державного казначейства України.

Основні терміни і поняття: бюджетні повноваження, структурний підрозділ.

1. Законодавче забезпечення діяльності Державного казначейства

У 1995 р. прийнято рішення про створення в Україні системи органів Державного казначейства, яке було закріплено Указом Президента України “Про Державне казначейство України” № 335 від 27 квітня 1995 р. Цей Указ визначив основні напрями діяльності органів Державного казначейства, основним з яких є організація та виконання державного бюджету України. Наступним кроком на виконання вищевказаного Указу уряд України в особі Кабінету Міністрів України затвердив Постанову “Питання Державного казначейства” та “Положення про Державне казначейство” № 590 від 31 липня 1995 р. Зазначені нормативні акти, конкретизуючи Указ Президента України, визначають правовий статус казначейських органів, їх організаційну структуру, а також функції, права та обов’язки.

Державне казначейство України в особі Головного управління Державного казначейства надає істотну правову силу власним нормативним актам. Розроблені ним у межах його компетенції нормативні, методологічні та інструктивні матеріали обов’язкові для органів управління всіх рівнів, а також для підприємств, організацій та установ, які використовують кошти державного бюджету.

Підготовка цих матеріалів здійснювалася поступово, відповідно до становлення органів Державного казначейства та реалізації ними своїх безпосередніх функцій. Так, за період 1995–2000 рр. було розроблено та затверджено низку нормативних актів, які визначають, регулюють і забезпечують діяльність органів Державного казначейства (Наказ Міністерства фінансів України “Про строки передачі функцій фінансових органів з виконання Державного бюджету України до територіальних органів Державного казначейства України” № 3 від 03.01.1996 р.; наказ Міністерства фінансів України “Про порядок фінансування видатків Державного бюджету України Головним управлінням Державного казначейства України” № 11 від 22.01.1996 р.; наказ Міністерства фінансів України “Про затвердження Порядку застосування векселів Державного казначейства для фінансування витрат державного бюджету” № 115 від 31.05.1996 р.; лист Національного банку України “Про касове виконання Державного бюджету України” № 12–111/863–3684 від 03.07.1996 р.; положення “Про єдиний казначейський рахунок”, затверджене наказом Головного управління Державного казначейства України № 28 від 21 березня 1997 р. та ін.).

Отже, Державне казначейство України є центральним органом виконавчої влади, яке у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами та розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Національного банку України, наказами міністра фінансів України та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до указу Президента України та постанови уряду Державне казначейство України має стати тим виконавчим органом влади, який вирішуватиме комплекс завдань, пов’язаних з касовим виконанням державного бюджету і бюджетів самоврядування та ефективним управлінням бюджетними коштами.

2. Повноваження та завдання Державного казначейства

До бюджетних повноважень Державного казначейства належать:

- касове виконання державного бюджету України за доходами та видатками;

- казначейське обслуговування позабюджетних коштів бюджетних установ;
- ведення обліку доходів і видатків державного бюджету України;
- складання звітів про виконання державного бюджету України;
- складання зведеного звіту про виконання державного бюджету України та зведених бюджетів самоврядування;
- управління бюджетними асигнуваннями розпорядників бюджетних коштів відповідно до бюджетного розпису;
- затвердження єдиних правил бухгалтерського обліку та звітності про виконання всіх бюджетів, кошторисів доходів і видатків бюджетних установ та їх позабюджетних коштів;
- попередній та поточний фінансовий контроль за дотриманням бюджетного законодавства та бюджетної дисципліни розпорядниками бюджетних коштів.

Виконання бюджетних повноважень забезпечується належно організованою співпрацею Державного казначейства з низкою структур виконавчої влади і банківською системою. Від органів державної і місцевої влади казначейство отримує рішення щодо прийняття і виконання бюджету, встановлення пільг, особливого режиму оподаткування, розпорядження про розподіл коштів для здійснення видатків розпорядників коштів відповідних бюджетів. Від фінансових органів, відповідно, розпис доходів і видатків бюджету з помісячною розбивкою і деталізацією згідно з бюджетною класифікацією, дані про заліки, відстрочки, кредити, пільги для окремих категорій платників податків. Органи ДПА зобов'язані подавати Казначейству перелік платників податків, інформацію про заліки, відстрочки тощо.

У процесі виконання державного бюджету та управління бюджетними коштами Державне казначейство розв'язує такі завдання:

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- забезпечення цільової спрямованості, своєчасності і раціональності використання бюджетних коштів;
- формування вірогідної і оперативної інформації про рух бюджетних коштів;

- організація оперативного обліку й контролю руху бюджетних коштів;
- забезпечення оптимального управління державним боргом;
- здійснення контролю за дотриманням вимог чинних нормативних та інструктивних документів.

3. Функції та організаційна структура Державного казначейства України

Відповідно до Положення про Державне казначейство № 590 від 31 липня 1995 р. на *Державне казначейство України покладено виконання таких функцій:*

- здійснення касового виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування за доходами і видатками;
- організація управління наявними коштами державного бюджету, державних позабюджетних фондів і бюджетів самоврядування у межах видатків, визначених на відповідний період;
- здійснення контролю за цільовим спрямуванням бюджетних коштів на стадії проведення платежу на підставі підтверджувальних документів, наданих розпорядниками бюджетних коштів;
- проведення обліку касового виконання та складання звітності про стан виконання державного бюджету та бюджетів самоврядування;
- здійснення обліку, обслуговування та погашення зовнішнього і внутрішнього боргів держави;
- відповідно до укладених угод відкриття та обслуговування рахунків розпорядників бюджетних коштів в органах Держказначейства;
- здійснення оплати рахунків за дорученням розпорядників бюджетних коштів;
- отримання звітів про виконання кошторисів доходів і видатків від розпорядників бюджетних коштів;
- розробка та затвердження нормативно-правових актів і єдиних правил організації роботи з питань казначейського виконання бюджетів усіх рівнів, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного

бюджету і бюджетів самоврядування, кошторисів доходів та видатків бюджетних установ, відкриття рахунків в органах Державного казначейства;

- здійснення інших функцій, передбачених чинним законодавством України.

Організаційна структура казначейства враховує адміністративно-територіальний устрій країни. Головне Державне казначейство України розташоване в столиці України — м. Києві, в Автономній республіці Крим — окреме управління Державного казначейства, на рівні областей — 27 територіальних управлінь, окремі управління у містах Києві та Севастополі, на рівні районів — 684 територіальних відділення. Усі структурні підрозділи є юридичними особами і мають відповідні атрибути. З 1999 р. казначейство належить до органів центральної виконавчої влади, що прирівняло його до державного комітету.

Голова казначейства призначається (звільняється) Президентом за поданням прем'єр-міністра.

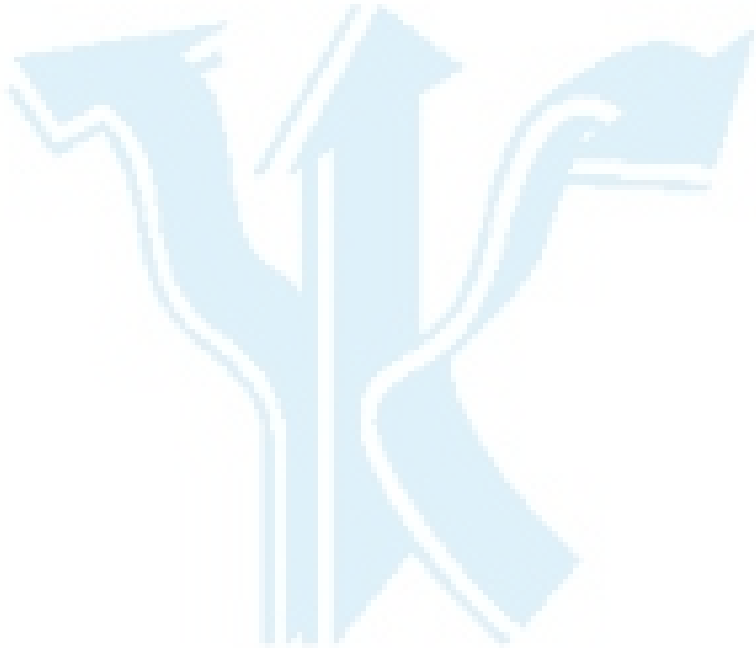
Внутрішня типова структура управлінь і відділень, відображаючи специфіку діяльності їх клієнтів, може мати і певні відхилення, але зазвичай включає:

- відділ видатків та контролю за виконанням видатків;
- відділи обліку доходів державного і місцевих бюджетів;
- відділ бухгалтерського обліку і звітності;
- операційний відділ;
- розрахункову палату;
- відділ організації роботи та контролю підвідомчих органів;
- відділ кадрів;
- адміністративно-господарський відділ.

Основними функціями структурних підрозділів Державного казначейства є реалізація законодавчої і нормативної бази та контроль за їх дотриманням, касове виконання державного бюджету, управління доходами бюджету, бухгалтерський облік і звітність, співпраця з органами податкової системи, доведення до розпорядників коштів асигнувань, здійснення платежів з рахунків розпорядників коштів.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні нормативно-правові та інструктивні акти, що регламентують діяльність Державного казначейства України.
2. Які повноваження має Державне казначейство та які завдання вирішує?
3. Схарактеризуйте організаційну структуру казначейства.
4. Назвіть основні функції Державного казначейства України.

МАУП

Тема 4

Організаційна структура управління державними платежами

План:

1. Єдиний казначейський рахунок у механізмі функціонування Державного казначейства.
2. Субрахунки Національного банку України.
3. Транзитні рахунки.

Основні терміни і поняття: єдиний казначейський рахунок, система електронних переказів, субрахунки Національного банку, транзитні рахунки.

1. Єдиний казначейський рахунок у механізмі функціонування Державного казначейства

Державне казначейство України здійснює платежі за видатками державного бюджету через систему своїх органів шляхом безготівкового перерахування коштів. Для цього в органах Державного казначейства відкрито бюджетний рахунок, який називається єдиний казначейський рахунок.

Єдиний казначейський рахунок — це система бюджетних рахунків органів Державного казначейства, що відкриті в органах казначейства за відповідними балансовими рахунками, на які зараховуються податки, збори, інші обов'язкові платежі державного і місцевих бюджетів та надходження з інших джерел, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

Державне казначейство України, яке має повноцінний ЄКР, є безпосереднім учасником СЕП НБУ. Територіальним управлінням рахунки в НБУ не відкриваються.

Функціонування ЄКР забезпечує:

- можливість швидкої мобілізації коштів, які протягом дня надходять на рахунки, відкриті в органах Державного каз-

начейства, та використання їх для проведення бюджетних видатків і здійснення інших операцій, що не суперечать законодавству України;

- надання оперативної інформації органам законодавчої та виконавчої влади про операції, здійснені за ЄКР;
- оптимальні можливості для прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо забезпечення ефективного використання коштів бюджетів.

Існує перелік банків, які підписали генеральні угоди про обслуговування рахунків, відкритих на ім'я органів Державного казначейства. Кожен орган Державного казначейства має укласти з визначеним банком угоду про обслуговування вищезначеного рахунка. Всі бюджетні грошові надходження держави автоматично спрямовуються на центральний рахунок за доходами, а платежі за видатками здійснюються через 28 кореспондентських рахунків у Національному банку України: один для Центрального казначейства і один для кожного з управлінь. Ці рахунки знаходяться в єдиній системі електронних платежів, а отже Держказначейство має до них прямиий доступ. Відділення Державного казначейства відкривають рахунки на своє ім'я в Регіональній розрахунковій палаті управління ДКУ.

На ЄКР зараховується загальна сума надходжень відповідно до бюджетної класифікації (податки, збори, всі обов'язкові платежі та надходження, встановлені законодавством України). З нього здійснюються платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

Ведення ЄКР, на який зараховуються згідно з новою бюджетною класифікацією всі державні доходи і з якого здійснюються всі наступні видатки державного бюджету, дає можливість зосередити державні кошти в руках одного господаря.

2. Субрахунки Національного банку України

З метою розробки принципово нової системи управління платежами з боку казначейства було прийняте рішення про розбудову організаційної структури ЄКР, яку організовано у вигляді сукупності обмеженої кількості субрахунків у межах Національ-

ного банку України в поєднанні з транзитними рахунками в банках-посередниках. Тобто структура ЄКР передбачає наявність двох субрахунків у штаб-квартирі Національного банку, субрахунок в кожному регіональному відділенні Національного банку та транзитних рахунків у банках-посередниках.

До субрахунків у штаб-квартирі Національного банку належать:

- Рахунок поточних операцій;
- Зведений балансовий рахунок.

Рахунок поточних операцій — це основний операційний рахунок казначейства, за яким здійснюються записи про всі угоди, укладені через щоденні операції. **Фактичні проведення за рахунком означають:**

- розрахунок за щоденними чистими вимогами до банків-посередників, які здійснюють операції з широким колом клієнтів на місцях;
- прями операції казначейства на ЄКР;
- операції Національного банку відповідно до постійних інструкцій Центрального казначейства (наприклад, щодо виплачування відсотків власникам державних боргових зобов'язань).

Остаточне сальдо наприкінці робочого дня на рахунку поточних операцій може переказуватися на технічний субрахунок “Зведений балансовий рахунок”.

Дебетовий баланс на зведеному балансовому рахунку відбиває позику Національного банку казначейству, а кредитовий баланс дає казначейству відсотки.

Субрахунки в регіональних відділеннях Національного банку організовані у вигляді рахунків поточних операцій. Залишки касових коштів на регіональних субрахунках завжди є складовою ЄКР, тому передавання грошових активів між штаб-квартирою та регіональними субрахунками входить в обов'язки НБУ. Національний банк здійснює електронний переказ кредитових записів між субрахунками та щодня переказує залишки касових коштів з регіональних на рахунок поточних операцій.

3. Транзитні рахунки

Основне завдання субрахунків у регіональних відділеннях Національного банку — скорочення ліній зв'язку між відділеннями банків-посередників, що здійснюють операції з широким колом клієнтів у регіонах, і ЄКР в Національному банку. Операції з широким колом клієнтів можуть здійснюватися банками-посередниками. Діяльність цих банків має організовуватись таким чином, щоб не було невикористаних запасів готівки на рахунках та не дробилися грошові ресурси органів управління. Тому кожне регіональне представництво казначейства відкриває в банку-посереднику “Казначейський транзитний рахунок” (КТР).

Банк-посередник зараховує на КТР усі державні надходження без жодних розмежувань між ними, а також здійснює з нього платежі за всіма казначейськими дорученнями та чеками. Наприкінці робочого дня остаточне сальдо на транзитному рахунку має бути подане в найближче відділення Національного банку для врегулювання розрахунків за субрахунком ЄКР.

Зазначений казначейський транзитний рахунок передбачається для опрацювання більшої частини операцій з широким колом клієнтів. Водночас для його нормального функціонування та забезпечення розрахунків того самого дня, або наступного, необхідно мати швидкий і надійний зв'язок між банками-посередниками та НБУ. Якщо щоденні розрахунки неможливі, казначейству потрібний казначейський поточний рахунок, що відкривається в банку-посереднику. За вказівкою казначейства через певні проміжки часу на цей рахунок (з цього рахунка) переказуватимуться кошти найближчим відділенням НБУ, що здійснює субрахунок ЄКР.

Невикористані запаси готівки, які можуть утворитися на рахунку в банку-посереднику, можна звести до мінімуму за допомогою відповідних оцінок і фінансового планування потоків касових коштів на рахунках.

Однак практика відкриття казначейського поточного рахунка в банку-посереднику має застосовуватись лише у виняткових випадках.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність і призначення єдиного казначейського рахунка.
2. Схарактеризуйте сферу діяльності єдиного казначейського рахунка.
3. Які субрахунки відкриваються органами державного казначейства в НБУ та яке їх призначення?
4. У чому полягають сутність і призначення банків-посередників?
5. З якою метою відкриваються транзитні рахунки?

МАУП

Тема 5

Механізм функціонування Державного казначейства в режимі казначейського рахунка

План:

1. Єдиний казначейський рахунок та консолідація грошових ресурсів у його межах.
2. Переваги та недоліки єдиного казначейського рахунка спільного користування.
3. Можливості введення єдиного казначейського рахунка для кожного рівня державного управління.
4. Фінансові ресурси, що підлягають поетапній інтеграції в систему єдиного казначейського рахунка.

Основні терміни і поняття: єдиний казначейський рахунок, єдиний казначейський рахунок спільного користування.

1. Єдиний казначейський рахунок та консолідація грошових ресурсів у його межах

Єдиний казначейський рахунок має об'єднувати систему рахунків, що діятимуть в єдиному режимі та через які органи Державного казначейства здійснюватимуть операції за доходами і видатками бюджетів усіх рівнів відповідно до затвердженого щороку Закону України “Про Державний бюджет України”.

Згідно з Наказом Державного казначейства України “Про готівкове обслуговування комерційними банками бюджетних установ та організацій” № 134 від 30 липня 2001 р., головним розпорядником бюджетних коштів є ті банки, які підписали на центральному рівні генеральні угоди про обслуговування рахунків, відкритих на ім'я органів Державного казначейства.

Нині всі бюджетні грошові надходження держави автоматично направляються на центральний рахунок за доходами, а платежі за видатками здійснюються через 28 кореспондентських рахунків у Національному банку України: один для Центрального казначейства і по одному для кожного з управлінь. Держказначейство має до них прямиий доступ.

Відділення Державного казначейства відкривають рахунки на своє ім'я в Регіональній розрахунковій палаті управління ДКУ.

На єдиний казначейський рахунок зараховується загальна сума надходжень відповідно до бюджетної класифікації (податки, збори, всі обов'язкові платежі та надходження, встановлені законодавством України) і здійснюються платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Ведення єдиного казначейського рахунка, на який зараховуються згідно з новою бюджетною класифікацією усі державні доходи і з якого здійснюються всі наступні видатки державного бюджету, дає можливість зосередити державні кошти в руках одного господаря. Уряд матиме вичерпну інформацію про стан державних фінансів у режимі реального часу і здійснюватиме контроль за дотриманням встановленого розміру дефіциту державного бюджету, тобто володітиме фінансовими важелями регулювання економічної ситуації.

2. Переваги та недоліки єдиного казначейського рахунка спільного користування

Питання про консолідацію грошових ресурсів зводиться до реалізації одного з двох рішень:

- створення загального ЄКР спільного використання для органів управління різних рівнів;
- створення ЄКР для кожного рівня управління окремо з метою не обмежувати самостійність регіональних і місцевих органів влади в галузі управління фінансами.

Єдине казначейство надає такі переваги органам управління:

1. Введення ЄКР спільного використання для органів управління різних рівнів потенційно вдосконалює управління коштами, їх фінансове планування та операції казначейства з позичання коштів, а також забезпечує ефективний контроль за рівнем бюджетного дефіциту.

2. Загальне казначейство здатне застосовувати єдині економічно ефективні робочі процедури для виконання та обліку державних платіжних операцій і грошових надходжень для всіх органів управління.

3. За власні кошти організувати, укомплектувати персоналом і обладнати електронно-обчислювальними машинами загальне казначейство, що складається з центральної штаб-квартири та певної кількості регіональних відділень.

Однак аргументи на користь ЄКР спільного користування не торкаються практичних проблем, пов'язаних з його впровадженням. Особливо це стосується країн, які мають неадекватні системи зв'язку та ресурси обчислювальної техніки. Для нормального функціонування казначейства його центральні та регіональні офіси повинні мати надійні та ефективні лінії зв'язку та комп'ютерні мережі в діалоговому режимі. Там, де неможливо забезпечити мінімально необхідний рівень вимог до засобів зв'язку, особливо в територіально великих країнах, державне казначейство зосереджується передусім на обслуговуванні центрального уряду. У разі більш ефективної діяльності державного казначейства порівняно з традиційними методами, місцеві органи управління прагнуть інтегруватися в його робочу мережу.

3. Можливості введення єдиного казначейського рахунка для кожного рівня державного управління

Контроль за станом ЄКР, управління коштами та їх фінансове планування є вузькоспеціалізованими казначейськими операціями. Цими операціями неможливо ефективно управляти в режимі подвійного підпорядкування казначейства центральним і регіональним (або місцевим) органам управління. Тому, якщо загальне казначейство задовольняє потреби органів управління різних рівнів, воно має залишатися під пильним контролем з боку центрального уряду та, зокрема, Кабінету Міністрів України. Однак це не означає, що казначейство має діяти незалежно від місцевої адміністрації. Звичайно, казначейство повинно мати змогу здійснювати свої повсякденні операції без втручання з боку управлінських структур місцевих органів влади, однак воно є обслуговуючою організацією і повинно працювати в тісному контакті з органами управління, яким воно надає послуги.

З урахуванням чинників, які унеможливають введення ЄКР спільного користування, а також правових та адміністративних міркувань, може прийматися обґрунтоване рішення про

впровадження мережі казначейських управлінь для органів управління кожного рівня. За таких умов необхідно розглянути та прийняти рішення, чи повинні:

- органи управління кожного регіону створювати власне казначейство та ЄКР;
- регіональні і місцеві органи управління нижчого рівня щодо регіонів створювати власні казначейства та ЄКР;
- регіональні та місцеві органи управління розробляти та застосовувати єдину нормативно-інструктивну базу (казначейські правила, що регулюють систему державних платежів, організацію банківської діяльності, систему надання офіційної звітності тощо) з одного центру для фінансових операцій усіх рівнів управління.

Слід зауважити, що немає універсальної системи введення ЄКР, оскільки в конкретних економічних, політичних, соціальних, територіальних умовах одна модель є прийнятнішою за іншу.

4. Фінансові ресурси, що підлягають поетапній інтеграції в систему єдиного казначейського рахунка

Крім визначення сфери діяльності ЄКР, що потребує вирішення низки складних питань, дуже важливим етапом формування ефективної казначейської системи є визначення меж охоплення ЄКР фінансових ресурсів країни. Враховуючи всі переваги консолідації грошових ресурсів на ЄКР, поетапній інтеграції в систему ЄКР підлягають:

- залишки касових коштів від попереднього року (попередніх років);
- податкові та неподаткові надходження;
- бюджетні та позабюджетні кошти;
- офіційні трансферти в національній валюті;
- дивіденди, внески та інші надходження з державних підприємств;
- прибутки фінансових установ, що належать державі;
- доходи від інвестицій, включаючи надходження відсоткових платежів від боржників держави;
- надходження від продажу державних активів, включаючи доходи від приватизації;

- повернення позик боржниками;
- ресурси позабюджетних фондів, крім тих, що мають конкретний дозвіл діяти поза межами Державного казначейства;
- будь-які інші податкові та бюджетні надходження, передбачені чинним законодавством України.

Цей перелік фінансових ресурсів відображає практику консолідації грошових ресурсів на єдиний казначейський рахунок у розвинених країнах. Характерною особливістю таких країн є досягнення практично повної єдності на користь універсальності охоплення грошових ресурсів органів управління в межах єдиного казначейського рахунка.

Таким чином, запровадження єдиного казначейського рахунка дає можливість зосередити державні кошти в руках однієї юридичної особи і забезпечити досконалу базу даних за бюджетними показниками; щоденне переказування за призначенням коштів, що надходять до державного та місцевих бюджетів; розподіл загальндержавних податків, зборів та обов'язкових платежів між державним бюджетом та місцевими бюджетами; надання інформації органам законодавчої влади про здійснення на єдиному казначейському рахунку операцій; оптимальні можливості для прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо використання залишків коштів на єдиному казначейському рахунку; повну незалежність держави від банківської системи у справі контролю та обліку доходів і платежів.

Питання і завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність та призначення єдиного казначейського рахунка?
2. Розкрийте сутність позитивного ефекту від консолідації грошових ресурсів на єдиному казначейському рахунку.
3. Назвіть переваги та недоліки Єдиного казначейського рахунка спільного користування.
4. У чому переваги єдиного казначейського рахунка для кожного рівня державного управління? Коли доцільно застосовувати таку практику?
5. Які фінансові ресурси підлягають поетапній інтеграції в систему єдиного казначейського рахунка?

Тема 6

Реєстраційні рахунки в системі Державного казначейства

План:

1. Поняття, характеристика та процедура відкриття реєстраційних рахунків в органах Державного казначейства.
2. Ознаки кодування реєстраційних рахунків.
3. Права і обов'язки Державного казначейства та розпорядників бюджетних коштів у процесі розрахункових операцій.

Основні терміни і поняття: реєстраційні рахунки, кодування реєстраційних рахунків, кошторис доходів і видатків розпорядників коштів бюджету.

1. Поняття, характеристика та процедура відкриття реєстраційних рахунків в органах Державного казначейства

Для забезпечення контролю та обліку коштів, що виділяються розпорядникам кредитів відповідно до розпису доходів і видатків державного бюджету, в органах Державного казначейства на їх ім'я відкриваються **реєстраційні рахунки**. Рахунки, які відкриваються розпорядникам і одержувачам коштів державного та місцевих бюджетів, є складовими ЄКР для обліку операцій за коштами загального фонду відповідного бюджету.

Щоб відкрити реєстраційні рахунки та завести особові справи, розпорядники кредитів мають надати до органів Державного казначейства такі документи:

- заяву на відкриття рахунка в системі органів Державного казначейства, підписану керівником і головним бухгалтером;
- довідку про внесення до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України із зазначенням ідентифікаційного коду;

- копію затвердженого положення про діяльність підприємства, установи, організації або копію статуту, затверджену вищестоящою установою чи нотаріально;
- доведений до розпорядника кредитів поквартальний обсяг асигнувань;
- затверджений кошторис доходів і видатків із поквартальним розподілом;
- картку зі зразками підписів осіб, яким відповідно до законодавства України надано право розпоряджатися реєстраційним рахунком і підписувати платіжні та інші розрахункові документи. У картку також потрібно внести зразок печатки бюджетної установи;
- звіт про виконання кошторису видатків установи на дату закриття фінансування через поточний бюджетний рахунок в установі уповноваженого банку (тобто на момент переходу на казначейське виконання кошторисів видатків);
- витяг із особової картки розпорядника бюджетних коштів (у разі зміни адреси та органу Державного казначейства). Відповідно до наданих документів здійснюється реєстрація розпорядників кредитів державного бюджету у зведеному реєстрі, де їм надається порядковий номер, що використовується для кодування реєстраційних рахунків. Реєстраційні рахунки розпорядників кредитів відкриваються відповідно до розділів бюджетної класифікації. Рахунки відкриваються на один бюджетний рік та щорічно продовжуються.

Для здійснення розрахункового обслуговування розпорядників коштів державного бюджету органи Державного казначейства укладають з ними договір.

Кожний конкретний розпорядник бюджетних коштів у системі Державного казначейства може мати кілька реєстраційних рахунків, що залежить від деталізації контролю за використанням бюджетних коштів відповідно до бюджетної класифікації.

2. Ознаки кодування реєстраційних рахунків

В усіх органах Державного казначейства з 1 січня 2003 р. встановлено програмно-технічний комплекс “Казна” — видатки. Порядок кодування та аналітичні параметри рахунків роз-

порядників та одержувачів коштів, інших клієнтів органів Державного казначейства регламентуються наказом Державного казначейства України № 92 від 27 травня 2002 р. Для кодування рахунків використовуються аналітичні параметри, перелік яких, залежно від недетермінованого запиту до системи, може змінюватись та доповнюватись.

Аналітичні рахунки для операцій клієнтів за бюджетними асигнуваннями (рахунки розпорядників та одержувачів коштів, інших клієнтів) мають 14 знаків і відкриваються за такою схемою:

AAAA B CCC DDDDDD

AAAA (4 знаки) — номер балансового рахунка відповідно до Плану рахунків;

B (1 знак) — ключ розрахований автоматично, відповідно до стандарту СЕП НБУ;

CCC (3 знаки) — код типу рахунка, який присвоюється набору аналітичних параметрів;

DDDDDD (6 знаків) — номер, що присвоюється засобами програмного забезпечення при відкритті аналітичного рахунка його власнику.

Коли платіжна система Державного казначейства увійде у СЕП щодо виконання державного та місцевого бюджетів за видатками, тоді реєстраційні рахунки замінять на аналітичні рахунки розпорядників і одержувачів коштів державного бюджету та інших клієнтів, що обслуговуються в органах Державного казначейства.

3. Права і обов'язки Державного казначейства та розпорядників бюджетних коштів у процесі розрахункових операцій

Згідно з договором, казначейство забезпечує розрахункове обслуговування розпорядника коштів у межах лімітів видатків відповідно до затвердженого кошторису видатків та фактичних надходжень на єдиний казначейський рахунок державного бюджету. Органи Державного казначейства безпосередньо здійснюють платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. При цьому *казначейство має право*:

- вимагати підтверджувальні документи на проведення оплати;
- здійснювати перевірки фінансово-бухгалтерських документів про зарахування, перерахування і використання бюджетних коштів;
- отримувати матеріали, необхідні для здійснення попереднього контролю за раціональним і цільовим витрачанням коштів, що виділяються із державного бюджету.

Казначейство зобов'язується:

- надавати розпоряднику коштів усі послуги із розрахункового обслуговування, передбачені законодавством стосовно коштів державного бюджету;
- своєчасно проводити розрахункові операції за дорученням розпорядників коштів;
- здійснювати списання коштів із рахунка розпорядника коштів за поданими розрахунково-платіжними документами згідно із затвердженим кошторисом видатків і в межах наявних коштів;
- забезпечувати таємницю операцій на рахунках розпорядників коштів.

Розпорядники коштів мають право:

- розпоряджатися грошовими коштами, що знаходяться на їхніх реєстраційних рахунках, у межах затвердженого кошторису видатків та затверджених головним розпорядником коштів лімітів видатків;
- контролювати своєчасність зарахування коштів на свої рахунки та їх перерахування.

Розпорядники коштів несуть відповідальність за неправильність оформлення розрахунково-платіжних документів щодо сплати рахунків, і мають подавати звіти про використані кошти державного бюджету в терміни, встановлені казначейством.

Дія договору може бути призупинена за ініціативою однієї із сторін у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання державного бюджету та у випадках припинення діяльності однієї із сторін.

Питання і завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність та призначення реєстраційних рахунків?
2. Якою має бути процедура відкриття реєстраційних рахунків?
3. Які документи необхідно подати для відкриття реєстраційного рахунка?
4. Схарактеризуйте права і обов'язки Державного казначейства в процесі обслуговування реєстраційних рахунків.
5. Назвіть права розпорядників бюджетних коштів у процесі взаємодії з питань користування реєстраційними рахунками.

МАУП

Тема 7

Організація касового виконання державного бюджету за доходами

План:

1. Поняття та загальна характеристика доходів державного бюджету. Бюджетна класифікація.
2. Джерела формування доходної частини бюджету.
3. Касове виконання державного бюджету за доходами.
4. Механізм виконання державного бюджету за доходами через органи державного контролю.
5. Облік та звітність надходження коштів до державного бюджету.

Основні терміни і поняття: державні доходи, централізовані і децентралізовані грошові фонди, податкові і неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти.

1. Поняття та загальна характеристика доходів державного бюджету. Бюджетна класифікація

Основними поняттями, що визначають доходи державного бюджету, є: категорія “бюджет” з економічного, правового, матеріального поглядів; бюджетна класифікація; зміст та характеристика доходів державного бюджету; джерела надходження коштів у доходну частину державного бюджету (податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, державні цільові фонди); поняття касового виконання державного бюджету за доходами; механізм виконання державного бюджету за доходами через органи державного казначейства; бюджетний облік надходження доходів до державного бюджету.

Категорія “бюджет” може розглядатися в трьох аспектах, а саме як:

- економічна категорія;
- правова категорія;
- матеріальна категорія.

Бюджет як економічна категорія — це система економічних (грошових) відносин, виникнення та реалізація яких пов'язані з формуванням, розподілом і використанням бюджетних фондів різного рівня.

Бюджет як правова категорія — це основний фінансовий план утворення, розподілу та використання централізованого грошового фонду відповідної території, що затверджується відповідними органами державної чи місцевої влади й набуває правової сили.

Бюджет як матеріальна категорія — це централізований грошовий фонд, що формується на різних рівнях для забезпечення виконання функцій відповідних органів державної або місцевої влади.

Державний бюджет — основний елемент фінансової системи країни та основна фінансова категорія, де поєднуються та взаємодіють такі важливі фінансові категорії, як податки, державний кредит, державні видатки, державні доходи.

Держава виконуватиме свої функції та завдання, передбачені Конституцією, лише за наявності достатньої кількості коштів.

Державні доходи — це сукупність різних видів грошових надходжень до фондів держави, що використовуються для виконання її завдань і функцій. Доходи бюджетів утворюються за рахунок надходжень від сплати фізичними і юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, встановлених законодавством України. Ці кошти зосереджуються в централізованих і децентралізованих грошових фондах. Формування цих грошових фондів здійснюється в результаті розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Залежно від порядку формування системи державних доходів їх можна розподілити на:

- **централізовані** — кошти, які залишаються у розпорядженні держави в процесі розподілу валового внутрішнього продукту та спрямовуються на формування централізованих грошових фондів Державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від не-

щасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Державного фонду охорони праці, Фонду здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення та ін.;

- **децентралізовані** — це доходи, які залишаються у розпорядженні державних підприємств, установ, організацій при розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту і формуються, головним чином, за рахунок прибутку. Основою для їх формування є прибутки і доходи державних підприємств, установ, організацій, населення.

Центральне місце у системі доходів держави займають доходи бюджетів держави.

2. Джерела формування доходної частини бюджету

Доходи бюджету (відповідно до Бюджетного кодексу) — усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, здійснення яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Доходи державного та місцевих бюджетів формуються відповідно до бюджетного та податкового законодавства України. Доходні джерела бюджетів, їх розмежування між бюджетами різних рівнів регламентуються Бюджетним кодексом України, Законом України “Про Державний бюджет” на відповідний бюджетний рік, рішеннями органів місцевого самоврядування.

Згідно зі ст. 9 Бюджетного кодексу, **доходи бюджету класифікуються** за такими розділами:

1. Податкові надходження.
2. Неподаткові надходження.
3. Доходи від операції з капіталом.
4. Трансферти.

Податковими надходженнями визначаються передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов’язкові платежі, код бюджетної класифікації (надалі код).

До **податкових надходжень** (код 10000000) належать:

- прибутковий податок із громадян;
- податок на прибуток підприємств;
- податки на власність;

- збори на спеціальне використання природних ресурсів;
- внутрішні податки на товари;
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції;
- інші податки.

До *неподаткових надходжень* (код 20000000) належать:

- доходи від власності та підприємницької діяльності;
- адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
- надходження від штрафів, фінансових санкцій;
- інші неподаткові надходження.

Доходи від операцій з капіталом (код 30000000) включають такі надходження:

- від продажу капіталу;
- від реалізації безхазяйного майна і такого, що перейшло за правом спадкоємства у власність держави, скарбів, дорогоцінних металів, майна комунальної власності, державних запасів тощо.

Трансферти (код 40000000) — це кошти, отримані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безплатній або безповоротній основі. До них належать кошти, що надходять від інших бюджетів, дотації, субвенції, а також від урядів різних країн та міжнародних організацій.

Цільові доходи держави, до яких належать збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, Пенсійний Фонд України, збори на обов'язкове соціальне страхування до фондів соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності і обов'язкового державного страхування на випадок безробіття, соціального захисту інвалідів та інші, обліковуються в державному бюджеті за кодом 50000000.

Кожному доходному джерелу, крім коду бюджетної класифікації доходу, відповідає символ звітності банку, який є складовою шифру доходного рахунка відповідного бюджету.

Наказом Державного казначейства у березні 2001 р. затверджено перелік видів надходжень до державного бюджету, що зраховуються на окремі аналітичні рахунки, відкриті за балансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання бюджетів, яким передбачено:

- надходження до загального фонду державного бюджету — балансовий рахунок 3111;
- повернення бюджетних кредитів, наданих за рахунок загального фонду державного бюджету, — рахунок 3113;
- надходження коштів спеціального фонду державного бюджету, які направляються на спеціальні видатки, — рахунок 3121;
- кошти для зарахування до спеціального фонду державного бюджету повернення бюджетних кредитів — рахунок 3123;
- надходження коштів, що розподіляються між загальним та спеціальним фондами державного бюджету, — рахунок 3131;
- кошти, які підлягають розподілу між державним та місцевими бюджетами, — рахунок 3311;
- кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету, що підлягають розподілу, — рахунок 3411;
- інші кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету, — рахунок 3412.

За кожним видом надходжень відповідного бюджету вибудовується окрема модель доходного рахунка на підставі відповідних документів. Наприклад, рахунок для обліку надходження податку на прибуток підприємств і організацій, які перебувають у державній власності, матиме такий вигляд:

3111К001хххххх,

де 3111 — балансовий рахунок, відкритий за балансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання бюджетом;

К — ключ банку (0–9);

001 — символ звітності банку балансової класифікації доходів бюджету 11020100;

хххххх — шифр території, якій зараховується платіж (наприклад, м. Чернівці — 800002).

3. Касове виконання державного бюджету за доходами

Основною складовою бюджетної системи та гарантованою можливістю її функціонування є доходи бюджетів усіх рівнів. Практичну дієвість бюджетної системи України забезпечує ка-

сове виконання державного бюджету за доходами й видатками. Система виконання державного бюджету за доходами ґрунтується на комплексі касових операцій, що здійснюються органами Державного казначейства. Платники податків перераховують платежі до державного бюджету на доходні рахунки, відкриті в органах Державного казначейства, в розрізі кодів класифікації доходів бюджету та територій, на яких виконуються дані платежі (районів і міст обласного та республіканського підпорядкування, районів у містах).

Платники податків (юридичні та фізичні особи) сплачують податки і збори (обов'язкові платежі) у безготівковій або готівковій формах. Процес виконання державного бюджету України за доходами передбачає, що платники податків, рахунки яких відкриті в установах комерційних банків або Національного банку України, перераховують платежі до державного бюджету на доходні рахунки органів Державного казначейства в установах банків, уповноважених здійснювати операції з коштами державного бюджету. Участь органів Державного казначейства у цьому процесі орієнтована на те, щоб максимально правильно визначити обсяг ресурсної бази державного бюджету як загалом, так і за окремими видами доходів в адміністративно-територіальному розрізі. Це надає урядові широкі можливості щодо маневрування державними ресурсами та оперативного контролю за їх рухом.

За допомогою програмного забезпечення щоденно проводиться розмежування платежів до бюджету, які підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами, або між загальним і спеціальним фондами державного бюджету. Зараховані до загального та спеціального фондів державного бюджету доходи наприкінці кожного робочого дня акумулюються на котлові рахунки. З котлових рахунків доходів державного бюджету здійснюється перерахування дотацій вирівнювання місцевим бюджетам усіх рівнів та перерахування доходів Державному казначейству України для їх подальшого перерозподілу.

У процесі виконання державного бюджету за доходами органів Державного казначейства здійснюють такі функції:

- встановлюють порядок відкриття та відкривають рахунки в управліннях Державного казначейства України для за-

раховання податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів;

- ведуть бухгалтерський облік доходів бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів;
- здійснюють розподіл зарахованих до державного бюджету платежів відповідно до нормативів відратувань, затверджених законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, та перераховують за належністю розподілені кошти;
- готують розрахункові документи і повертають надмірно або помилково сплачені до державного бюджету платежі на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;
- здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів державної податкової служби та рішень судових органів;
- складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів та подають її відповідним органам, що контролюють нарахування та сплату платежів до державного бюджету і державних цільових фондів.

4. Механізм виконання державного бюджету за доходами через органи державного контролю

З упровадженням казначейської системи касового виконання державного бюджету в установах уповноважених банків для органів Державного казначейства відкривалися доходні бюджетні рахунки. На балансовий рахунок “Кошти Державного бюджету” зараховувалися кошти, що безпосередньо надходили до державного бюджету. На балансовий рахунок “Кошти бюджетів України до розподілення” зараховувалися загальнодержавні податки та збори, які потім розподілялися між державним і місцевими бюджетами. Органи Державного казначейства отримували з доходних рахунків виписки з додатками копій платіжних документів, завірених установою відповідного банку.

Такий механізм виконання доходної частини державного бюджету діяв до моменту створення мережі територіальних органів Державного казначейства на місцях, після того на початку 1997 р. цей процес дещо змінився. Для зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до державного бюджету в установах уповноважених банків на ім'я органів Державного казначейства замість існуючих балансових рахунків відкрилися нові бюджетні рахунки. На балансові рахунки “Кошти Державного бюджету України” зараховувалися кошти, що безпосередньо надходили до державного бюджету. На балансові рахунки “Кошти бюджетів України до розподілу Державним казначейством України” зараховувалися загальнодержавні податки та збори, які потім розподілялися між державним і місцевими бюджетами.

Із 2001 р. в Україні запроваджено Трансакційну автоматизовану систему казначейства (ТАСК). Ця система забезпечується створенням електронної мережі, яка має зв'язок із банківською системою і є революційним кроком у вдосконаленні казначейської роботи. ТАСК — це система реєстрації, обліку, організації платіжного документообігу, а також подання звітності з фінансових операцій, що здійснюються учасниками бюджетного процесу в процесі їхньої діяльності та виконання державного бюджету. Органам Державного казначейства надається статус учасників системи електронних платежів Національного банку України (далі СЕП НБУ).

Нині платежі, що тимчасово віднесені до доходів державного бюджету й підлягають розподілу, зараховуються на аналітичний рахунок 3411 “Кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету, що підлягають розподілу”, відкритий за балансовим рахунком 341 “Кошти, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету, що підлягають розподілу” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України № 119 від 28 листопада 2000 р. із змінами та доповненнями станом на 24 липня 2000 р. Кошти, які протягом дня зараховувались на аналітичний рахунок 3411, наприкінці дня розподіляються органами Державного казначейства за нормативами, встановленими відповідними законодавчими актами України.

Після розподілу частина коштів, що належить загальному фонду державного бюджету, зараховується відділеннями та те-

риторіальними управліннями Державного казначейства на аналітичний рахунок 3111 “Надходження до загального фонду державного бюджету”, з якого в регламентованому режимі перераховуються на аналітичний рахунок 3112 “Загальний фонд державного бюджету”, відкритий за балансовим рахунком 311 “Кошти загального фонду державного бюджету”. Інформація щодо перерахування суми доходів Державному казначейству України одночасно відбивається на рахунку 8211 “Кошти загального фонду державного бюджету, передані вищестоящим органам Державного казначейства”, відкритому за балансовим рахунком 821 “Кошти державного бюджету, передані вищестоящим органам Державного казначейства”.

Кошти, що належать місцевим бюджетам, зараховуються на аналітичний рахунок 3141 “Надходження до загального фонду місцевих бюджетів”, з якого в регламентованому режимі перераховуються на розподільчий аналітичний рахунок 3142 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”, відкритий за балансовим рахунком 314 “Кошти загального фонду місцевих бюджетів”. Такі рахунки відкриваються на ім’я обласних фінансових управлінь для подальшого розподілу отриманих коштів між рівнями місцевих бюджетів. Інформація про перерахування сум доходів місцевим бюджетам одночасно відбивається на рахунку 8141 “Кошти загального фонду місцевого бюджету, отримані від вищестоящих органів Державного казначейства”, відкритому за балансовим рахунком 814 “Кошти місцевого бюджету, отримані від вищестоящих органів Державного казначейства”.

Частина коштів, що належить спеціальному фонду державного бюджету, зараховується на аналітичний рахунок 3121 “Надходження коштів спеціального фонду державного бюджету, які спрямовуються на спеціальні видатки”, з якого відповідно до встановленого регламенту перераховується на аналітичний рахунок 3122 “Кошти спеціального фонду державного бюджету, які спрямовуються на спеціальні видатки”, відкритий за балансовим рахунком 312 “Кошти спеціального фонду державного бюджету, які спрямовуються на спеціальні видатки”. Інформація про перерахування суми доходів Державному казначейству України одночасно відбивається на аналітичному рахунку 8212 “Кошти спеціального фонду державного бюджету, передані ви-

щестоящим органам Державного казначейства”, відкритому за балансовим рахунком 821 “Кошти державного бюджету, передані вищестоящим органам Державного казначейства”.

Повернення помилково сплачених платежів, що тимчасово зараховані до доходів державного бюджету й підлягають розподілу, здійснюється з відповідних аналітичних рахунків до їх розподілу в межах поточних надходжень за день.

5. Облік та звітність надходження коштів до державного бюджету

На початку наступного операційного дня, не пізніше 9 год ранку, за результатами обробки інформації формуються виписки з аналітичних рахунків, відкритих за балансовими рахунками 3111, 3113, 3121, 3123, 3131, 3311, 3411, 3412, у вигляді електронного реєстру розрахункових документів та їх паперові копії за підписом керівника органу Державного казначейства, завірені печаткою. До виписок з аналітичних рахунків 3-го класу додається реєстр розрахункових документів з повним переліком реквізитів.

Щоденно на підставі даних про рух коштів на всіх аналітичних рахунках формуються сальдові та оборотно-сальдові відомості про операції за коштами державного бюджету.

На підставі даних про рух коштів на аналітичних рахунках, відкритих за балансовими рахунками 3111, 6111; 3113, 7131; 3121, 6112; 3123, 7132; 3131, 6113; 3522, 6114; 3311, 6211, щоденно на початку наступного операційного дня, не пізніше 9 год ранку, управління Державного казначейства складають Звіт про виконання державного бюджету за доходами у розрізі видів надходжень загалом по області та передають його (в електронному вигляді) до Державного казначейства України (центрального рівня).

Наступного дня за звітним, не пізніше 11 год, обласні управління Державного казначейства формують звіти про виконання державного бюджету за доходами в розрізі районних відділень (міст обласного значення) за видами надходжень та передають їх (в електронному вигляді) органам податкової служби на обласному рівні та районним відділенням Державного казначейства для подальшої передачі районним податковим інспекціям.

Порядок ведення бухгалтерського обліку про надходження коштів до Державного бюджету України для органів Державного казначейства України та розпорядників бюджетних коштів встановлюється окремими нормативними актами Державного казначейства України.

Управління (відділення) Державного казначейства України при веденні бухгалтерського обліку виконання бюджету за доходами мають забезпечити облік надходжень відповідно до закону України про Державний бюджет України на поточний рік (доходи загального фонду; доходи спеціального фонду; доходи, які розподіляються між загальним та спеціальними фондами; доходи, що розподіляються між державним та місцевим бюджетами; надходження, тимчасово віднесені на доходи державного бюджету) в розрізі кодів бюджетної класифікації.

Органи Державного казначейства України звітують про надходження коштів до Державного бюджету України в грошовій та безгрошовій формах на підставі даних бухгалтерського обліку на рахунках класу 6 “Доходи бюджету” Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Звіти складаються за формами та порядком, установленими Державним казначейством України.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть статті доходної частини бюджету.
2. Схарактеризуйте сутність касового виконання державного бюджету за доходами.
3. Які державні органи беруть участь у виконанні державного бюджету за доходами?
4. Назвіть функції органів Державного казначейства щодо казначейської системи касового виконання державного бюджету за доходами.
5. Коли в Україні було запроваджено Трансакційну автоматизовану систему казначейства?

Тема 8

Організація касового виконання державного бюджету за видатками

План:

1. Загальна характеристика видатків державного бюджету, їх структура.
2. Бюджетне фінансування: принципи і форми.
3. Механізм виконання державного бюджету за видатками через органи державного контролю. Методи бюджетного фінансування.

Основні терміни та поняття: бюджетні видатки, витрати бюджету, видатки розвитку, поточні видатки, бюджетне фінансування, розпис доходів і видатків, бюджетний розпис.

1. Загальна характеристика видатків державного бюджету, їх структура

Видатки державного бюджету — це економічні відносини, які виникають унаслідок розподілу централізованого фонду грошових коштів держави і його використання за цільовим призначенням.

За рахунок цих коштів держава утримує власні законодавчі, виконавчі та судові органи, органи соціальної сфери, фінансує заходи у соціальній сфері, а також спрямовує значні кошти в інвестиційну діяльність на розширене відтворення суспільного виробництва. Бюджетна політика нашої держави своїми пріоритетними завданнями має соціальне спрямування державних видатків, підвищення рівня реальних доходів населення, забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту громадян.

Бюджетні видатки — це кошти, які спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. **Витрати бюджету** — це видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

За економічним змістом виокремлюють *видатки розвитку та поточні видатки*.

Через видатки розвитку реалізується інвестиційна та інноваційна діяльність, структурні економічні реформи в країні. Їх також називають капітальними видатками, оскільки саме завдяки ним створюється або збільшується капітал — основні засоби, майно держави, органів місцевого самоврядування та окремих юридичних осіб.

Поточні видатки забезпечують поточні потреби органів держави та місцевого самоврядування, бюджетних підприємств, установ і організацій та інших суб'єктів господарювання.

Структура видатків державного бюджету та їх склад формується під впливом багатьох чинників, найважливішими з яких є рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, а також реальний економічний і соціальний стан країни.

Видатки розмежовуються між різними бюджетами. За рахунок коштів державного бюджету забезпечується державне управління, функціонування законодавчої, виконавчої, судової влади та Президента України, міжнародна діяльність, фундаментальні наукові дослідження, національна оборона, правоохоронна діяльність, освіта, охорона здоров'я, культура і мистецтво, спорт, окремі галузеві та міжгалузеві програми розвитку тощо.

Із бюджетів міст, сіл та селищ районного значення фінансуються видатки на утримання органів місцевого самоврядування, загальноосвітніх, медичних та культурних закладів, якими відають відповідні ради.

Видатки районних бюджетів, бюджетів міст обласного, республіканського значення та бюджету АРК забезпечують державне управління, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, розвиток культури і спорту.

Видатки на фінансування бюджетних організацій, які забезпечують першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і розташованих найближче до споживачів, здійснюються з бюджетів міст, селищ і сіл, та їх об'єднань. Видатки на фінансування бюджетних установ, які надають основні соціальні послуги, гарантовані державою, закріплюються та здійснюються з районних і міських бюджетів. Фінансування гарантованих державою соціальних послуг для окремих категорій громадян здійснюється з бюджетів АРК та областей.

За рахунок коштів державного бюджету фінансуються видатки для забезпечення конституційного ладу в державі, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства тощо.

Усі видатки, таким чином, розмежовуються між бюджетами різних рівнів залежно від розподілу функцій між державою та органами місцевого самоврядування і поділяються на видатки з фінансування державних повноважень та фінансування власних повноважень. Відповідно до бюджетного кодексу заборонено планувати та здійснювати видатки, а також здійснювати видатки на фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів.

2. Бюджетне фінансування: принципи і форми

Бюджетне фінансування — це безповоротне, безвідplatне виділення коштів з державного бюджету. Основна сутність такого фінансування полягає в тому, що за допомогою цього механізму налагоджуються грошові відносини, які виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами усіх форм власності та фізичними особами — з іншого.

Механізм бюджетного фінансування тісно пов'язаний з доходами бюджету. Цей взаємозв'язок полягає в кількісній відповідності, коли саме при забезпеченій доходній базі бюджет має змогу своєчасно й повною мірою фінансувати суми запланованих державних видатків. Лише завдяки бюджетному фінансуванню створюються умови та забезпечується розвиток нових галузей виробництва.

Незалежно від джерел покриття бюджетне фінансування здійснюється на основі таких принципів:

- *принцип плановості* — означає, що витрати з державного бюджету на відповідний бюджетний рік визначаються законом про державний бюджет України;
- *принцип цільового спрямування коштів* — полягає в тому, що кошти плануються, відпускаються та використовуються на чітко визначені цілі та заходи відповідно до затверджених фінансових планів;
- *принцип безповоротності та безвідplatності фінансування державних витрат* — полягає у наданні коштів без прямого їх відшкодування (непряме відшкодування залежить від матеріального приросту основних фондів для ви-

робничої та невиробничої сфер, перспективної підготовки кадрів для суспільства тощо);

- *принцип ефективного використання коштів* — має на меті отримання суспільно необхідного позитивного результату за мінімальних витрат фінансових ресурсів;
- *принцип поєднання власних, кредитних і бюджетних джерел* — полягає в тому, що при визначенні обсягу фінансування як держава, так і органи виконавчої влади мають враховувати наявність власних коштів, можливості отримання банківського кредиту, й лише тоді, коли неможливо покрити витрати із зазначених джерел, вирішувати питання про бюджетне або відомче фінансування;
- *принцип здійснення постійного контролю* — передбачає викриття недоліків і помилок у фінансовій діяльності, вжиття заходів щодо їх усунення, а також надання зустрічної інформації для перспективного та поточного планування державних витрат.

Нині використовують такі форми бюджетного фінансування:

- *кошторисне фінансування* — це забезпечення державними коштами установ і організацій соціально-культурної сфери, оборони, органів державного управління, які отримують кошти на своє утримання з бюджету на підставі фінансових документів — кошторисів. За такою формою фінансується майже вся невиробнича, тобто бюджетна, сфера. До неї належать соціально-культурні заходи й установи, фундаментальні дослідження, національна оборона, правоохоронна діяльність і органи безпеки, судова система та органи прокуратури, утримання законодавчої та виконавчої влади держави;
- *державне фінансування інвестицій* — інвестування державних коштів в основні об'єкти економічного та соціального розвитку України за ринкових умов. Однак необхідно пам'ятати, що за наявності різних форм власності й різних організаційно-правових структур, об'єднань, підприємств та організацій правове регулювання фінансування інвестицій в умовах ринку є вельми складним процесом;

- *позики з бюджету державним підприємствам* — це фінансова підтримка державних та інших підприємств, у яких понад 50 % майна є державною власністю. Така допомога надається за рахунок бюджетних асигнувань і зазвичай на поворотній основі під затверджені проекти використання цих коштів. Фінансову підтримку як бюджетну позику надає Міністерство фінансів на договірних засадах. Умовами договору мають передбачатися зобов'язання сторін щодо обсягів, термінів надання позики, її цільового використання, заходи щодо забезпечення її своєчасного повернення, відповідальність сторін за порушення умов договору, а також обсяги й порядок сплати відсотків за використання бюджетних позик;
- *державні дотації* — форма бюджетного фінансування, яку застосовують при фінансуванні планово-збиткових підприємств, організацій і установ, що надають послуги або виробляють необхідні товари, витрати на виробництво яких перевищують купівельну ціну.

3. Механізм виконання державного бюджету за видатками через органи державного контролю. Методи бюджетного фінансування

Практичну дієвість бюджетної системи України в розрізі фінансового функціонування забезпечує касове виконання державного бюджету за доходами та видатками. Сутність його полягає в організації роботи щодо прийому та зарахування коштів, які надходять на рахунки відповідних бюджетів, зберіганні коштів, видачі їх на заходи, передбачені бюджетом на відповідний рік, здійсненні обліку та складанні звітності про касове виконання бюджетів.

Порядок виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи забезпечується наказом Державного казначейства України № 140 від 10 серпня 2001 р. Дія цього порядку поширюється на органи Державного казначейства, які здійснюють видатки бюджету за умови функціонування внутрішньої платіжної системи. На інші органи Державного казначейства поширюється дія Порядку касового виконання державного бюджету за видатками,

затвердженого наказом Державного казначейства № 3 від 22 січня 2001 р.

Основним документом, на підставі якого формуються кошториси доходів та видатків розпорядників коштів, є розпис доходів і видатків державного бюджету.

Розпис доходів і видатків полягає в розподілі бюджету за підрозділами бюджетної класифікації. Це головний документ, на підставі якого здійснюється виконання бюджету, тобто забезпечуються надходження доходів і здійснення видатків. Складається він відповідно до прийнятого Верховною Радою України Закону України “Про Державний бюджет” на поточний рік, з урахуванням необхідної деталізації доходів і цільового спрямування видатків згідно з бюджетною класифікацією з визначенням річних призначень і поквартальним їх розподілом.

Відповідно до Бюджетного кодексу **бюджетний розпис** — це оперативний план виконання державного бюджету, на підставі якого відкриваються асигнування, перераховуються кошти місцевим бюджетам, розпорядникам коштів, зараховуються кошти на реєстраційні рахунки в казначействах, тобто здійснюється весь процес перерахування коштів і оплати рахунків, а також контроль за виконанням бюджету.

Кошториси бюджетних установ, підприємств, організацій приводяться відповідно до бюджетного розпису, який затверджується міністром фінансів, а місцеві бюджети — відповідними фінансовими організаціями.

У визначений термін після опублікування в пресі Закону України “Про Державний бюджет України” на поточний рік Міністерство фінансів України передає для виконання Державному казначейству затверджений розпис доходів і видатків, яке, у свою чергу, разом з головними розпорядниками коштів доводять витяги з річного розпису до територіальних органів Державного казначейства та нижчестоящих розпорядників коштів.

Управління Державного казначейства групують і узагальнюють дані та доводять витяги з розписів доходів і видатків загалом до районних та міських відділень. На підставі витягів бюджетного розпису складається кошторис доходів і видатків бюджетної установи, який є основним документом, що визначає загальний обсяг, цільовий напрям і поквартальний розподіл коштів.

Розпорядники коштів усіх рівнів наступного робочого дня, після отримання витягу із розпису, подають затверджені кошториси доходів і видатків та плани асигнувань відповідним органам Державного казначейства, де їх зв'язують з даними отриманого розпису, відображають на відповідних бухгалтерських рахунках. Оригінал цих документів завіряють штампом.

На кожному рівні органи Державного казначейства здійснюють перевірку відповідності даних, отриманих від вищого органу Держказначейства, з переліком розпорядників бюджетних коштів та отримувачів, що обслуговуються у відповідних органах Держказначейства. У разі невідповідності чи відсутності в базі даних необхідної інформації про це повідомляється вищому органу Державного казначейства для проведення відповідних організаційних заходів.

Нині в Україні застосовують *два методи бюджетного фінансування*:

- 1) зарахування коштів на поточні бюджетні рахунки розпорядників бюджетних кредитів;
- 2) перерахування бюджетних кредитів через органи державного казначейства.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Що означає поняття “видатки бюджету”?
2. Схарактеризуйте сутність касового виконання державного бюджету за видатками.
3. Назвіть напрями витрачання коштів державного бюджету?
4. На підставі яких документів здійснюються видатки розпорядників коштів?
5. Як забезпечується контроль за виділенням бюджетних коштів?
6. Назвіть методи бюджетного фінансування?

МАУП

Тема 9

Управління бюджетним дефіцитом і державним боргом

План:

1. Бюджетний дефіцит та основні концепції збалансування державного бюджету.
2. Державний борг: поняття, види, наслідки та шляхи погашення.
3. Управління бюджетним дефіцитом і державним боргом.

Основні терміни і поняття: бюджетний дефіцит, збалансування державного бюджету, державний борг, державні запозичення, управління державним боргом, обслуговування боргу, облигації внутрішньої державної позики.

1. Бюджетний дефіцит та основні концепції збалансування державного бюджету

Бюджетний дефіцит — це такий стан державного бюджету, коли державні витрати перевищують бюджетні надходження. Інакше кажучи, дефіцит державного бюджету насамперед свідчить про його незбалансованість. Бюджетний дефіцит зростає в періоди спаду, оскільки державні доходи від податкових надходжень зменшуються, а обсяги трансфертних виплат зростають; і скорочується під час підйому економіки, оскільки податкові надходження збільшуються, а обсяги трансфертних виплат відповідно зменшуються. Отже, виникнення бюджетного дефіциту зумовлено неправильно обраною та реалізованою концепцією збалансування бюджету.

Для збалансування державного бюджету застосовують три класичних концептуальних підходи, а саме:

- 1) збалансування на щорічній основі;
- 2) збалансування в процесі економічного циклу;
- 3) функціональні фінанси.

Кожна концепція має характерні риси та економічні наслідки.

До “Великої депресії” 30-х років **щорічно збалансований бюджет** був бажаною метою державних фінансів. Однак при детальнішому розгляді стало очевидним, що він має низку істотних недоліків, а саме: такий підхід в основному виключає фіскальну діяльність держави як антициклічну, стабілізуючу силу. Більше того, такий бюджет погіршує коливання економічного циклу. Отже, концепція щорічно збалансованого бюджету є економічно неефективною, має низку суперечностей і не може забезпечити стабільність економіки на тривалий період.

Інша концепція, а саме бюджет, **збалансований на циклічній основі**, має цілком протилежний підхід. Відповідно до цієї концепції, уряд реалізовуватиме антициклічну політику та водночас збалансовуватиме бюджет. При цьому він збалансовується не щорічно, а впродовж економічного циклу. Щоб протистояти спаду, уряд має зменшити податки та підвищити державні видатки. Отже, бюджетний дефіцит фактично цілеспрямовано збільшують. Водночас стимулюється ділова активність і підприємництво (ставка на майбутнє).

Третій концептуальний підхід до формування бюджету та його використання дотримується ідеї **функціональних фінансів**. Тобто на перший план виходить питання про стабілізацію та оздоровлення економіки, питання ж збалансування бюджету як на щорічній, так і на циклічній основі є другорядним. Не варто хвилюватися, якщо в процесі стабілізації економіки з’являтимуться стійкі надлишки бюджету або його дефіцит. Відповідно до цієї концепції проблеми, що пов’язані з державним дефіцитом або з надлишком — незначні, порівняно з більш небажаними альтернативами — тривалими спадами або стійкою інфляцією.

Основні причини стійкого бюджетного дефіциту та збільшення державного боргу полягають у:

- збільшенні державних витрат у военний час або в періоди будь-яких соціальних конфліктів;
- циклічних спадах в економіці, особливо якщо вони глибокі й тривалі;
- скороченні податків з метою стимулювання економіки без відповідного коригування державних витрат.

2. Державний борг: поняття, види, наслідки та шляхи погашення

Економічна сутність **державного боргу** полягає у визначенні економічних відносин держави як позичальника з її кредиторами (резидентами та нерезидентами) з приводу перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту за умов строковості, платності та повернення.

Державні запозичення на добровільних засадах є інструментом додаткової мобілізації грошових коштів до державного бюджету, інструментом регулювання грошово-кредитної сфери та платіжного балансу, інструментом стабілізації економіки, стимулювання інвестицій та забезпечення економічного розвитку країни.

За умовами залучення коштів виокремлюють такі *види державного боргу*, як:

- внутрішній — сукупність зобов'язань держави перед резидентами (заборгованість держави громадянам, які тримають внутрішні державні облігації);
- зовнішній — сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичень держави на зовнішньому ринку.

Сукупність грошових коштів, акумульованих державою як позичальником та гарантом, називається **державним кредитом**. За таких економічних відносин держава виступає позичальником, а юридичні та фізичні особи — кредиторами на добровільних засадах. Кошти від позичок надходять до державного бюджету.

Основними принципами державного кредиту є:

- *принцип добровільності* — гроші залучаються державою внаслідок вільного волевиявлення юридичних чи фізичних осіб;
- *принцип строковості* — кошти залучаються на визначений термін, а потім повертаються. Кредитор і позичальник, узгоджуючи свої економічні інтереси, обов'язково визначаються з терміном кредиту;
- *принцип зворотності* — обов'язкове повернення позичених коштів кредитору. Навіть за дуже складних економічних умов держава беззаперечно повертає залучені кошти кредитору. **Платність** — це видова ознака кредиту й вод-

ночас принцип кредитування. При наданні кредиту сторонами встановлюється певний розмір доходу на позичені кошти, що задовольняє обидві сторони.

Державний кредит виступає у формі **державних позик**. Класифікація позик здійснюється за такими ознаками:

- *за місцем позики* — внутрішні (на території) і зовнішні (за межами країни);
- *за строками* — короткострокові, середньострокові і довгострокові;
- *за формою виплати доходу* — виграшні, відсоткові, відсотково-виграшні, безпрограшні.

Кошти, які держава позичає у юридичних осіб, населення, нерезидентів, міжнародних фінансово-кредитних організацій, а також в урядів іноземних країн, становлять її державний борг.

Державні позики уряду забезпечуються випуском цінних паперів облігацій внутрішнього державного боргу (ОВДП) та казначейських зобов'язань. Державні цінні папери можуть розміщуватись тільки серед юридичних і фізичних осіб або мати універсальне призначення, тобто розміщуватись як серед юридичних, так і серед фізичних осіб.

Основна причина виникнення державного боргу — це дефіцит бюджету. У свою чергу, зростання державного боргу збільшує обсяг виплат з його обслуговування, що посилює дефіцит бюджету. Якщо при цьому причинами дефіциту є кризові явища в економіці, держава насамперед повинна вжити негайних заходів з фінансового оздоровлення, одним з яких є скорочення дефіциту. У розвиненій ринковій економіці бюджетний дефіцит є стимулом розвитку економіки через розширення внутрішнього попиту.

Державні цінні папери розміщують на національних, іноземних і міжнародних (євровалютному) ринках. Їх покупцями можуть бути фізичні та юридичні особи, резиденти й нерезиденти. Держава через своїх уповноважених представників виступає не лише як продавець, а й як покупець власних цінних паперів. Право здійснення цих операцій надається Центральному банку або спеціалізованій установі, яка діє від імені скарбниці.

3. Управління бюджетним дефіцитом і державним боргом

Під управлінням державним боргом слід розуміти комплекс заходів, вжитих державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць та умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів.

У більш широкому розумінні управління державним боргом — це формування одного з напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Управління боргом у вузькому розумінні — це сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також здійснення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

У процесі управління державним боргом вирішуються такі завдання:

- 1) пошук ефективних умов запозичення коштів з погляду мінімізації вартості боргу;
- 2) недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів;
- 3) забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- 4) визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні;
- 5) забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку країни.

Ефективність управління державним боргом залежить від таких принципів:

- безумовності — забезпечення режиму безумовного виконання державою усіх зобов'язань перед інвесторами і кредиторами, які вона як позичальник взяла на себе при укладанні договору позики;
- зниження ризиків — розміщення і погашення позик таким чином, щоб максимально знизити вплив коливань кон'юнктури світового ринку капіталів і спекулятивних тенденцій ринку цінних паперів на ринок державних зобов'язань;
- оптимальності структури — підтримання оптимальної структури боргових зобов'язань за термінами обігу і погашення;

- зберігання фінансової незалежності — підтримка оптимальної структури боргових зобов'язань держави між інвесторами-резидентами та інвесторами-нерезидентами;
- прозорості — дотримання відкритості при випуску позик, забезпечення доступу міжнародних рейтингових агентств до вірогідної інформації про економічний стан у державі для підтримання високої кредитної репутації у рейтингу держави-позичальника.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття “бюджетний дефіцит”. Які чинники його зумовлюють?
2. Що розуміють під державним боргом? Схарактеризуйте шляхи його утворення.
3. Назвіть основні етапи формування та обслуговування державного боргу України.
4. Як класифікують державні позики?
5. Схарактеризуйте роль і функції казначейства в управлінні державним боргом.

Тема 10

Міжнародний досвід функціонування інституту казначейства

План:

1. Світовий досвід розвитку казначейської справи.
2. Казначейська система США.
3. Казначейство Франції.
4. Казначейство Великої Британії.

Основні терміни і поняття: світові системи казначейства, казначейство Франції, казначейська система США, Державне казначейство Великої Британії.

1. Світовий досвід розвитку казначейської справи

Механізм виконання державного бюджету в різних країнах світу потребує ретельного вивчення з боку окремих підрозділів Головного управління Державного казначейства України. Адже йдеться не лише про механізм копіювання певної моделі, а й про створення на її основі української моделі виконання державного бюджету, яка була б цілковито адаптованою до реалій України.

Аналіз функціонуючих у світі систем казначейства є одним із основних напрямів вирішення питання запровадження такого інституту в Україні та вибору його моделі. У нашій державі цей процес вибору має здійснюватися на новій методологічній основі, що є останньою найменш вивченою сферою фінансових відносин у постсоціалістичному просторі. Звичайно, зусилля українських законодавців спрямовані на розв'язання поверхових прикладних проблем фінансів. При цьому слід пам'ятати, що без дослідження методології усіх економічних і, зокрема, фінансових проблем — реформи неможливі.

Методологія фінансових відносин — це систематизація історичного та практичного досвіду застосування різних форм виконання державного бюджету, вдосконалення теорій їх здійснення, вибору найоптимальнішої схеми виконання державного

бюджету України та створення на цій основі ефективних фінансових правових відносин між усіма учасниками бюджетного процесу. Вихідну основу методологічних проблем дослідження процесу виконання бюджету визначають економічні закони та закони права.

2. Казначейська система США

Казначейська система США — це складна взаємодія інститутів державної влади різного рівня.

Функції казначейства розподілені між міністерством фінансів та адміністративно-бюджетним управлінням. Функції казначейства у США виконує міністерство фінансів. Воно безпосередньо підпорядковане президентові країни. Адміністративно-бюджетне управління відповідає за підготовку бюджету на наступний рік, а головне бюджетно-контрольне управління виконує рахункові та аудиторські функції.

Основні функції державного казначейства США полягають у:

- розробленні фінансової та податкової політики;
- управлінні фінансовою та податковою системами;
- розробленні валютно-фінансової політики;
- контролі за виконанням фінансових законів;
- діяльності як агента уряду у сфері міжнародних фінансових відносин та внутрішньої фінансової політики.

Відповідно до цих функцій, на *Державне казначейство США покладено виконання таких завдань:*

- формування доходної частини бюджету за рахунок внутрішніх доходів;
- збирання податків та обслуговування платників податків;
- розроблення інструкцій та інших нормативних актів з питань оподаткування;
- організація та забезпечення діяльності митних органів;
- збирання митних доходів;
- контроль за виконанням митного законодавства та митних правил;
- здійснення контролю за виконанням законодавства з питань реалізації алкогольних напоїв, тютюнових виробів і вогнепальної зброї, а також за надходженням доходів від продажу цих товарів;

- випуск внутрішніх державних позик;
- виготовлення монет, медалей, орденів, грошових знаків, емісія грошових знаків;
- управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом;
- контроль за організацією грошового обігу;
- нагляд дозволів за утворенням національних банків;
- переведення банків, які мають статус банків штатів, до категорії національних, об'єднання національних банків, відкриття філіалів національних банків;
- розроблення зовнішньої фінансової політики та фінансової стратегії зовнішньої торгівлі США;
- складання платіжного балансу;
- розроблення та здійснення політики щодо управління грошовими ресурсами США за кордоном;
- координація іноземних капітальних вкладень в економіку США та американських інвестицій за кордоном.

3. Казначейство Франції

Контроль за виконанням бюджету Франції покладено на дві державні установи: *казначейство* та *генеральну дирекцію державного обліку*. Перша підпорядкована міністерству фінансів, друга — бюджетному міністерству.

Державне казначейство Франції складається з головного управління та його територіальних органів — управлінь на місцевому рівні. У масштабах департаменту операціями Державного казначейства керує Генеральне казначейське управління. В деяких департаментах додатковою централізуючою ланкою виступає управління грошових надходжень.

На місцевому рівні базовою ланкою є казначейство. Його дії в сільській місцевості поширюються на кантон. Ця установа багатофункціональна: забезпечує збирання податків, фінансове обслуговування підвідомчих громадських організацій, управління боргом та збирання заощаджень.

У містах відділення Державного казначейства головним чином займаються збиранням податків та штрафів або керують грошовими надходженнями і видатками місцевих органів влади.

Працівники системи Державного казначейства несуть матеріальну відповідальність за виконання ними операцій, а саме:

збереження грошових фондів і матеріальних цінностей, збирання коштів, оплата рахунків. Ця система щоденно управляє фінансовими потоками шляхом здійснення таких операцій: збирання податків для держави та місцевих органів влади; управління доходами держави; управління грошовими потоками в бюджет місцевих органів влади і місцевих установ публічно-правового сектора; збирання штрафів.

Усього у Франції налічується 4100 відділень Державного казначейства. Загальна кількість тих, хто працює в цих відділеннях, — понад 57000 осіб, і підпорядковуються вони завідувачому управління обліку державних фінансових операцій.

4. Державне казначейство Великої Британії

Історично головною функцією Державного казначейства Великої Британії був контроль за видатками громадських фондів. Однак нині одне з найважливіших завдань — це управління економікою таким чином, щоб здійснити поставлені парламентом економічні цілі.

Діяльність казначейства можна розділити на чотири сектори: громадські видатки; фінанси; економіка (народне господарство); державна громадська служба.

Громадські видатки. Традиційною функцією казначейства Великої Британії є контроль за громадськими грошовими фондами, тобто за видатками відомств/служб уряду. Жоден із департаментів (відомств) не може звернутися за фондами до парламенту без попереднього узгодження із казначейством. Водночас казначейство відповідає не лише за видатки уряду, а й за весь суспільний сектор, включаючи громадські корпорації (в основному націоналізовані) і місцеву владу.

Фінанси. Фінансовий бік діяльності казначейства стосується фіскальної політики (спільно з Департаментом доходів і надходжень) і фінансових угод, ринків і установ настільки, наскільки це стосується урядової політики. Діяльність казначейства охоплює управління грошовим забезпеченням (грошова пропозиція), відсотковими ставками, обмінними курсами, урядовим боргом. З іншого боку, діяльність казначейства — це допомога, експорт, комерційна політика, угоди уряду із зарубіжними країнами.

Економіка. Сектор економіки (народного господарства) займається коротко- та середньостроковим прогнозуванням і аналізом. Ця діяльність тісно пов'язана з усіма іншими аспектами діяльності казначейства. Чимало економістів казначейства зайняті у відділеннях економічної політики і стратегії.

Державна громадська служба. Після розпуску в листопаді 1981 р. Департаменту з громадських справ, казначейство відповідає за справи у сфері трудових ресурсів, заробітної плати та пенсійних виплат.

Наступні три функції не входять до кожного з перелічених секторів, але належать до компетенції постійного секретаріату — це установи, організації, інформація. Водночас на казначейство покладено вирішення питань, які тимчасово виникають, наприклад: випуск приватизаційних паперів, політика ціноутворення на нафту в Північному морі, економічна криза тощо.

Головним обов'язком, що належить до урядового розкладу і покладається на казначейство з року в рік, є бюджет. До моменту складання бюджету вирішуються всі головні питання соціальних видатків, які потім публікуються. Між осіннім звітом і прийняттям бюджету публікуються статистичні дані про позички на рівні суспільного сектора.

Державне казначейство наділене надзвичайно широкими функціями, основними з яких є:

- розроблення, складання і виконання державного бюджету;
- розроблення та здійснення фіскальної політики держави;
- керівництво діяльністю Департаменту внутрішніх податків та Департаменту мита й акцизів;
- фінансово-економічне прогнозування;
- планування та контроль за громадськими витратами;
- розроблення монетарної політики держави, яку реалізує банк Великої Британії;
- моніторинг та аналіз тенденції валютно-кредитної системи;
- продаж державних зобов'язань громадянам, компаніям та фінансовим закладам як усередині країни, так і за кордоном;
- міжнародна фінансова політика, питання позик, боргів, резервів, закордонної валюти;

- експортна політика, фінансування експорту, гарантія на випадок “політичних ризиків”;
- реалізація політики із Європейським співтовариством;
- політика надання субсидій сільському господарству, торгівлі, інфраструктурі промисловості, допомоги не досить розвиненим регіонам, що входять до ЄЕС, та регулювання конкуренції;
- забезпечення економічного прогнозування та макроекономічного аналізу (коротко- та середньотермінового).

Державне казначейство Великої Британії тричі на рік здійснює огляди провідних напрямів економіки (попит, виробництво, прибуток, витрати, споживання, інвестиції, імпорт, експорт, інфляція, заробітна плата, зайнятість, безробіття, відсоткові ставки, торговий баланс тощо), прогнозуючи ці показники на 18 місяців.

На основі цих прогнозів розробляється політика в галузі валютних операцій, обмінних курсів, відсоткових ставок, державних позик, яка переглядається протягом перших трьох місяців кожного року й узгоджується з річним бюджетом навесні. У межах середньотермінового прогнозування розробляються прогнози на 3–4 роки.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність створення національних казначейств.
2. Схарактеризуйте функції завдання Державного казначейства США.
3. На які установи покладається розв’язання проблем виконання бюджету Франції?
4. Схарактеризуйте структуру та функції Державного казначейства Франції.
5. Розкрийте специфіку функціонування Державного казначейства Великої Британії. На які сектори можна розділити його діяльність?

Список використаної і рекомендованої літератури

---

1. Указ Президента України “Про Державне казначейство України” № 335/95 від 27.04.1995 р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Питання Державного казначейства України” № 590 від 31.07.1995 р.
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства” № 1721 від 15.09.1999 р.
4. Бюджетний кодекс № 2543-III від 21.06.2001 р.
5. Булгакова С. О. Казначейство зарубіжних країн: Навч. посіб. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2000.
6. Галушка Є. О., Охримовський О. В., Хижняк Й. С. Казначейська справа: Навч. посіб. — Чернівці: Книги-XXI, 2004.
7. Казначейська система виконання бюджету: Підруч. / С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмоленко, Н. І. Сушко, О. О. Чечуліна, Т. А. Шаповал, Н. П. Шульга. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2000.
8. Осипчук Л. Л. Основи казначейської справи: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003.
9. Тігова Т., Осипчук Л. Історичні аспекти виникнення та розвитку Державного казначейства // Економіка, фінанси, право. — 2001. — № 2.
10. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: Навч. посіб. — К.: НІОС, 2000.
11. Юрій С. І., Стоян В. І., Мац М. Й. Казначейська система: Підруч. — Тернопіль: Карт-бланш, 2002.

Зміст

Тема 1. Історія виникнення та розвитку державного казначейства України	3
1. Сутність поняття “казна” та умови започаткування казначейської справи	3
2. Розвиток казначейства у царській Росії	4
3. Реформа казначейської системи в СРСР	6
4. Державне казначейство України: етапи створення та розвитку.....	7
<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>9</i>
Тема 2. Передумови формування механізму виконання державного бюджету.....	10
1. Виконання державного бюджету як стадія бюджетного процесу	10
2. Сутність касового виконання державного бюджету	12
3. Бюджетна система та бюджетна політика України.....	13
<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>13</i>
Тема 3. Правові засади забезпечення функціонування Державного казначейства в Україні	14
1. Законодавче забезпечення діяльності Державного казначейства	14
2. Повноваження та завдання Державного казначейства.....	15
3. Функції та організаційна структура Державного казначейства України.....	17
<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>19</i>
Тема 4. Організаційна структура управління державними платежами.....	20
1. Єдиний казначейський рахунок у механізмі функціонування Державного казначейства	20

2. Субрахунки Національного банку України	21
3. Транзитні рахунки	23
<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>24</i>

Тема 5. Механізм функціонування Державного казначейства в режимі казначейського рахунка 25

1. Єдиний казначейський рахунок та консолідація грошових ресурсів у його межах	25
2. Переваги та недоліки єдиного казначейського рахунка спільного користування	26
3. Можливості введення єдиного казначейського рахунка для кожного рівня державного управління	27
4. Фінансові ресурси, що підлягають поетапній інтеграції в систему єдиного казначейського рахунка	28

Питання і завдання для самоконтролю 29

Тема 6. Реєстраційні рахунки в системі Державного казначейства 30

1. Поняття, характеристика та процедура відкриття реєстраційних рахунків в органах Державного казначейства	30
2. Ознаки кодування реєстраційних рахунків	31
3. Права і обов'язки Державного казначейства та розпорядників бюджетних коштів у процесі розрахункових операцій	32

Питання і завдання для самоконтролю 34

Тема 7. Організація касового виконання державного бюджету за доходами 35

1. Поняття та загальна характеристика доходів державного бюджету. Бюджетна класифікація	35
2. Джерела формування доходної частини бюджету	37
3. Касове виконання державного бюджету за доходами	39
4. Механізм виконання державного бюджету за доходами через органи державного контролю	41

5. Облік та звітність надходження коштів до державного бюджету	44

<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>45</i>

Тема 8. Організація касового виконання державного бюджету за видатками	46

1. Загальна характеристика видатків державного бюджету, їх структура	46

2. Бюджетне фінансування: принципи і форми	48

3. Механізм виконання державного бюджету за видатками через органи державного контролю. Методи бюджетного фінансування	50

<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>52</i>

Тема 9. Управління бюджетним дефіцитом і державним боргом	53

1. Бюджетний дефіцит та основні концепції збалансування державного бюджету	53

2. Державний борг: поняття, види, наслідки та шляхи погашення	55

3. Управління бюджетним дефіцитом і державним боргом	57

<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>58</i>

Тема 10. Міжнародний досвід функціонування інституту казначейства	59

1. Світовий досвід розвитку казначейської справи	59

2. Казначейська система США	60

3. Казначейство Франції	61

4. Державне казначейство Великої Британії	62

<i>Питання і завдання для самоконтролю .....</i>	<i>64</i>

Список використаної і рекомендованої літератури	65

Base course lecture's summary "Fundamentals of Treasury business" are composed according to the documents of the Main administration of the State treasury of Ukraine, Account chamber and other financial institutes. The content is based on the materials of textbook the "Treasury system" (Yuriy S. I., Stojan V. I., Mats M. I. — Ternopil, 2002), and also the manuals "Fundamentals of treasury business" (Osipchuk L. — K., 2003), "Treasury business" (Galyshka S. O., Ohrimovskyy O. V., Hizhnjak I. S. — Chernivtsy, 2004) and others.

Навчальний посібник

Крамченко Ростислав Анатолійович

ОСНОВИ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СПРАВИ

Опорний конспект лекцій з курсу

Educational edition

Kramchenko, Rostyslav A.

FUNDAMENTALS OF THEASURY BUSINESS

Base course lecture's summary

Відповідальний редактор *Т. М. Коліна*

Редактор *Т. М. Федосенко*

Коректор *І. С. Сандул*

Комп'ютерне верстання *О. О. Губанова*

Художнє оформлення *С. В. Бичков*

Підп. до друку 04.07.06. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 4,06. Обл.-вид. арк. 3,6. Тираж 3000 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

252039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*